

ZEUKSİPPUS TİPİ SERAMİKLERİN ANADOLU'DAKİ DAĞILIMLARI

*Filiz İNANAN**

ÖZET

Doğu Roma (Bizans) seramik tipolojisinde çok önemli bir yere sahip olan Zeuksippus seramikleri(ZW), Anadolu ve dışında, döneminin en çok dağılım gösteren seramik gruplarından. İlk üretim yerleri hala tartışılan bu seramiklerin, bazı yerleşimlerde yerel üretimlerinin yapıldığı belirlenmiş ve homojen bir grup oluşturmadıkları anlaşılmıştır. Zeuksippus tipi seramiklerinin dağılım haritalarını oluşturmak ve sürekli güncellemek, hem yeni üretim merkezlerinin hem de özellikle 12.ve 13.yıllardaki ticaret rotalarının belirlenmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, mevcut verilere dayalı dağılımların durum değerlendirmesi ile Ege ve Akdeniz havzası boyunca ZWlerin dağılımı sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zeuksippus seramikleri, Anadolu, yerel üretim, Bizans seramikleri, Anaia.

ABSTRACT

Distribution of Zeuxippus Type Pottery in Anatolia

Zeuxippus Ware (ZW) distributed widely in Anatolia and beyond is one of the most important groups of the Byzantine Pottery. It is still argued that where these wares were produced first. Although there is no evidence for origin of Genuine ZW, some settlements has been shown that local production centres of ZW's imitations or derivatives and hereby it is understood that this group were not homogeneous. Mapping of ZW type pottery distributions and updating them are essential for determining both new settlements which have ZW deposit and local production possibilities and trade routes. In this study, distributions of ZW are

* Öğr.Gör.Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü; inanan@uludag.edu.tr

presented throughout Aegean and Mediterranean Basin assessing to determine the state of their distributions based on available data.

Key Words: Zeuxippus ware, Anatolia, local production, byzantine pottery, Anaia.

Bizans Dünyasının en önemli kullanım eşyalarından olan çanak-çömlekler hakkındaki bilgimiz, son yıllarda sayıları giderek artan kazı, yüzey araştırması ve analiz çalışmalarıyla hayli genişlemiştir. Bu çalışmalar hem yerel seramik üretimlerinin saptanmasında etkindir, hem de farklı merkezlerde ele geçen seramiklerin, hangi yerel üretim merkezine ait olabileceği konusunda, daha sağlıklı ifadeler kullanmamıza olanak sağlamaktadır. Fakat tüm bu değerlendirmelerin yapılmasından önce, hangi yerleşim merkezinde hangi seramik gruplarının görüldüğü saptanmak zorundadır. Bu amaçla hazırlanmış iki önemli yayın mevcuttur. Bunlardan biri Ege bölgesi yerleşimlerindeki seramik gruplarının dağılımını içeren, B.Böhlendorf- Arslan tarafından hazırlanmıştır¹. Y.Waksman ve V.François tarafından hazırlanan diğer çalışmada, Anadolu coğrafyası ve dışındaki bölgelerdeki seramik dağılımı, analizler ışığında değerlendirilmiştir². Ancak titizlikle hazırlanan bu araştırmaların yeni kazı verileriyle güncellenmesi, yeni yerel üretim ve dağılım yerleşimlerinin haritalara eklenmesi gerekmektedir. Bizans seramik tarihinin, özellikle 12.yüzyıl sonu ve sonrasındaki dönemlerinin en yaygın seramik gruplarından biri Zeuksippus seramikleridir ve çalışmamız bu seramik ailesinin Anadolu'daki dağılımıyla sınırlandırılmıştır³.

Marmara Bölgesi (Harita 1)

İstanbul'da gruba adını veren Hamam dışında, Gülhane Sarnıççı, Büyük Saray⁴, Saraçhane-St.Polyektos Kilisesi⁵, Kyriotissa Meryem Kilisesi

¹ B.Böhlendorf-Arslan'ın araştırması, Ege bölgesi yerleşimlerinde ele geçen Bizans seramiklerini sınıflandırılmış, tarihlendirilmiş ve kataloglanmıştır, bkz. Böhlendorf-Arslan 2004.

² Ayrıntı için bkz. Waksman-François 2004-2005.

³ Zeuksippus seramikleri ilk buluntu yerleri olan İstanbul-Zeüksippus Hamamından adını almıştır. Ancak sonradan eklenen çalışmalarla, bu seramik grubunun ilk buluntulardan farklı birçok kalitede ve birden çok yerleşimde yerel üretimlerinin yapıldığı görülmüştür. İlk buluntular Gerçek Zeuksippus, taklit ve türev üretimler daha çok Zeuksippus Ailesi seramikleri adıyla anılır. Ancak terminoloji ve sınıflandırması hala tartışılan tüm buluntular için, yayınımda "Zeüksippus Tipi seramikler" ifadesi kullanılmıştır. Genel bilgi için bkz. Megaw 1968, Megaw 1989, İnanan 2013.

⁴ Megaw 1968.

⁵ Megaw 1989:259.

(Kalenderhane Camii), Myrelaion-Bodrum Camii kazılarında⁶ ve son yıllarda yapıla Marmaray inşaatı sırasında, Sirkeci Tren Garı çalışmalarında Zeuksippus seramikleri ele geçmiştir. Sirkeci buluntuları Paleologos dönemindeki üretimi işaret ettiğinden ayrı bir önem taşımaktadır⁷ ancak burada veya yakın çevresinde Zeuksippus seramiğinin üretimine ilişkin veri saptanmamıştır.

Nikaia (İznik) yerleşimindeki çoğu tek renk sırlı örnekler,13-15.yüzyıllar arasında sürdüğü düşünülen, Bithynia üretimlerine benzerlik göstermektedir⁸. Laboratuvar araştırmaları İznik'te Zeuksippus seramikleriyle ilişkili kapların üretildiğini işaret etmektedir⁹.

Bithynia bölgesi yüzey araştırmalarında, Uludağın kuzey yamaçlarındaki Gebekilise, Dayırt (Dağyurt) ve Ayazma mevkiilerinde, Sivzideresi'nde Zeuksippus tipi seramikleri ile "Novy Svet" grubu seramikler bulunmuştur. Seramiklerin renksiz kurşun sırlı, astarlı ve bitkisel motifli oldukları belirtilmiştir¹⁰.

Antik Assos kenti yakınında, *Gülpinar-Apollo-Smintheus* kazıları içindeki Zeuksippus Tipi Seramiklerde, grubun tipik dairesel ve çizgisel kazımalarının yanında, stilize bitkisel motifler ve spiraller ile palmetten gelişen farklı motiflerin bezendiği, 13.ve 14.yüzyıla tarihlendirilmiş yüksek halka kaideler ve amorf parçalar görülmektedir¹¹.

Arkeolojik verileri hayli az olan, Çanakkale- *Madytos (Eceabat)* kenti ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında, bu tipin alçak halka kaideli, basit ağızlı örneklerine rastlanmıştır. Bezemelerde eşmerkezli daireler, içi verev taranmış merkezi madalyonlar ile eşmerkezli iki daire arasında tarak benzeri bir aletle yapıldığı düşünülen dalgalı kazımaların dışına çıkılmadığı görülür¹². 13.yüzyıl başında Latinler tarafından işgal edilen ve 14.yüzyıl ikinci yarısında Türk hakimiyetine geçen *Adrianopolis (Edirne)*'de bulunan Zeuksippus Tipi seramikler, bol mika katkı hamurlarıyla dikkat çeker¹³.

Bugün Meriç nehri olarak bilinen Hebros (Evros) nehrinin kenarındaki *Ainos-Enez* yerleşimi de konumu sebebiyle Latin işgaline maruz

⁶ Hayes 1981:36.

⁷ Waksman-Girgin 2008: 467-468.

⁸ François 1997a, 424-427, 432.

⁹ Waksman-Spieser 1997; Waksman-François 2005.

¹⁰ Yüzey araştırmasındaki tüm seramikler için bkz. Auzepy 2006, Auzepy 2007.

¹¹ Yenişehirlioğlu 1983,181,Yenişehirlioğlu 1989, 315.

¹² Türker 2008, 23.

¹³ Böhlendorf Arslan 2004, Teil I, 154-155.

kalmıştır. Ancak 14.yüzyılda bile Yunan halkı burada yaşamaya devam etmiştir. Ainos'da seramiklerin yanı sıra kale çevresinde özel mülkiyete dahil olan bir bahçede çok sayıda üçayak bulunması dikkat çeker¹⁴. Karakteristik Zeuksippus desenli buluntuların çoğu üçayak izi taşır¹⁵.

Uzun süreli seramik üretimi yapıldığı bilinen Troya kenti yakınlarındaki *Alexandria Troas* kentinde özellikle bu grubun çok renkli (Sınıf 2) örneklerinin bulunduğu fakat, sarı, turuncu ve yeşil sırlı örnekler pek rastlanmadığı bilinmektedir¹⁶.

Bandırma güneyinde Hisar-tepe adıyla anılan mevkide yer alan *Daskyleion (Manyas-Ergili)* yerleşimi de Latin işgaline uğrayan kentlerdendir. 13.yy sonuna kadar Bizans hakimiyetinde kalan kentin kazılarında, çok sayıda Zeuksippus Tipi seramik ele geçmiştir. Buluntular içinde düz dipli ve halka kaideli açık kaselerin yanında, kapalı kaplar, kadehler ve kupalar mevcuttur. Daskyleion buluntularının ayrıcalıklı dekorasyonları bu kenti seramik araştırmaları açısından önemli bir yer haline getirmektedir. Kent buluntuları bazı stilize palmetler, farklı motiflerin resimsel bir kompozisyonda bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş tek bir desen gibi algılanabilecek bezemeler, kazıma uygulamanın yanında tarakla yapılan bezemeleri taşıyan seramikler, bazı özgün geometrik tarama biçimleri, insan özellikle de kuş figürlerinin kullanışı açısından özgün örnekler içermektedir¹⁷.

Marmara adası kıyılarında saptanan, 13.yüzyıl batığı *Çamaltı Burnu I* buluntuları içinde Zeuksippus Tipi seramiklerle benzer özellikleri paylaşan seramikler görülmüştür. Bu kaselerden biri alçak halka kaideli, küresel gövdeli, dik kenarlıdır. İç yüzeyi tüm gövdeyi çevreleyen iki eş merkezli daire içine yerleştirilmiş haç kollarını anımsatan çift kazıma çizgiyle dörde ayrılmıştır. Haç kolları arasında kalan bu alanların her birinde stilize bir palmeti anımsatan uzun saplı, üç loplu yapraklar vardır. Yapraklarla haç kolları arasındaki alanlar çok düzgün biçimde taranmıştır¹⁸.

Ege Bölgesi (Harita 1)

Ege Bölgesi, Zeuksippus Tipi seramiklerinin dağılımlarının en yoğun izlendiği bölgedir. Ege kıyıları ve hinterlandında sürdürülen birçok

¹⁴ Erzen 1983, 288.

¹⁵ Parman 1996, 399. Ayrıca Gelibolu yarımadasının Evreşe ilçesinde köylüler tarafından bulunan seramikler için bkz. Arda-Karagöz 2004: 85-90.

¹⁶ Japp 2007, 67.

¹⁷ Doğer 2012.

¹⁸ Günsenin 2003, 369- 370; Günsenin 2009, 240-241.

kazıda ele geçen seramiklerin bazı yerleşimlerde yerel üretimlerinin yapıldığı sonucuna varılmıştır. Bu yerleşimlerden biri olan *Pergamon*'da, Zeuksippus tipi seramiklerin yerel üretiminin yapıldığı analizlerle kanıtlanmıştır¹⁹. Ortaşehir kazılarında “Gerçek Zeuksippus” parçalarının yanı sıra yerel üretim oldukları bilinen çok sayıda seramik kase, tabak, kaide, ağız ve amorf gövde parçası ele geçmiştir²⁰. Pergamon kazısı Zeuksippus tipi seramik buluntularının çıkarıldıkları tabaka, 12.yüzyıl sonundan 13. yüzyıl sonuna kadar, kapların kullanıldığını göstermektedir. Özellikle 13.yüzyılın ikinci yarısında bu seramiklerin kullanımının yoğunluğu açıktır²¹. Ayrıca Bergama yakınındaki *Yortanlı*²², *Ansarkaya*²³, *Yaylaköy-Kale*²⁴, *Ballitepe* ve Manisa ilindeki *Kaleköy*'de saptanan farklı yapılar çevresinde çeşitli ortaçağ seramiklerinin yanında Zeuksippus tipi seramikler belgelenmiştir. Bu seramiklerin Pergamon'dan bu yerleşime getirildiğini düşünülmektedir.

Hermos (Gediz) ve Kaistros (Bakırçay) nehirleri arasında kalan *Aiolis* bölgesinin, güneyinde kalan Dumanlı Dağ (Sardene), Yamanlar Dağı (Amanara) ve aşağı Gediz ovası sınırları arasında yapılan yüzey araştırmasında toplanan seramikler içinde, “Kazıma teknikli seramikler” adı altında tasniflenen Zeuksippus tipi seramikler görülmektedir. Basit ağız ve amorf gövde parçalarından oluşan buluntularda, karakteristik Zeuksippus deseni olan spiraller ve eşmerkezli dairesel kazımlar hakimdir²⁵.

Troia-Aşağı şehir kazılarında, 1250-1350 yılları arasına tarihlendirilen konteks içinde ele geçen Zeuksippus tipi seramikler J.W. Hayes tarafından “Bölgesel Zeuksippus Türevleri (RZD)” adı altında kataloglanmış, kırmızısı-kahve renkli, mika katkılı yerel ya da bölgesel

¹⁹ Pergamon seramik buluntularının tümü ve yerel üretim kapları için bkz. Spieser 1996.

²⁰ Waksman-Spieser 1997, 105-123..

²¹ Böhlendorf-Arslan 2004, Teil I, 205.

²² B.Böhlendorf'un değerlendirmesinde özellikle Pergamon yakınlarındaki bazı yerleşimlere Pergamon'dan seramik ithal edilmiştir. Düz dipli formların ve çeşitli bitkisel bezemeli örneklerin Pergamon üretimlerine benzerliğinden bahseden araştırmacı, içlerinde yoğun kuartz ve kalker olan, açık sarı sırlı parçaları ayrı tutarak bunların Küçük Asya, Bulgaristan ve Kıbrıs örneklerine daha yakın olduklarını ifade eder. A.g.e, Teil I, 212.

²³ Ansarkaya'da yüzey buluntuları arasındaki, tarakla yapılmış çizgilerden oluşan dekorasyonlu bir parçanın mika katkısı oranı açısından Pergamon üretimiyle yakınlığı belirtilmiştir. Böhlendorf Arslan 2004, Teil I, 370.

²⁴ Yunt Dağları eteğindeki Yaylaköy-Kale çevresinde bulunan beyaz astarlı, açık sarı, parlak sırlı, hafif dışa çekik, basit ağızlı, küresel formlu parça, hamurundaki mika katkısı, işçilik ve dekorasyon özelliği açısından; Ballitepe ve Kaleköy buluntuları gibi Pergamon üretimlerine yakın olarak değerlendirilen parçalardır. A.g.e, Teil I, 216-218.

²⁵ Mimaroglu 2008, 192-196.

üretimler olabilecekları ifade edilmiştir²⁶. Bölgesel üretimlerin dışında, az sayıda Gerçek Zeuksippus Seramiği de belgelenmiştir. Buluntularda karakteristik motifler izlenirken formlarda yüksek halka kaideler, basit ve dışa çekik ağız kenarı, dik ağız kenarı olmak üzere küçük boyutlu kaseler dikkat çeker. *Troia-Akropolis*'in kuzey eteklerindeki Bizans mezarları tabakalarından da Kazıma-Sgraffito, Boyalı-Sgraffito, Boyalı-Kazıma Sgraffito kaplarla Zeuksippus Ailesine ait parçalar bulunmuştur. Birer kaide, ağız ve amorf parçayla temsil edilen grupta, kaidede “8” motifi ile eşmerkezli daireler görülmektedir. Yine aynı bölgedeki (*Troia*) *Beşiktepe*²⁷ ve *Ilion*²⁸ buluntuları, Böhlendorf tarafından 12.yüzyıl sonu ve 13.yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir.

Marmara denizinin batı kıyılarındaki *Ganos* dağı eteklerinde yer alan bir Orta-Bizans dönemi manastırında sırlı seramik üretimi yapıldığı bilinmektedir. Çevredeki yol çalışmaları sırasında yıkılmış amphora fırını kalıntıları bulunmuştur. *Ganos* çevresinde 1993 yılında yapılan yüzey araştırmasında toplanmış seramikler içinde “Zeuksippus Türevi” olarak adlandırılmış üç adet ağız kenarı ile bir amorf gövde parçası bulunmuştur. Parçaların hepsi beyaz astarlı ve tek renk sırlıdır. Çok küçük olan bu parçalarda kazıma çizgiler dışında bezeme görülmez. Buluntular 13.yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁹. Ayrıca Tekirdağ *Ganos* Dağı çevresinde son yıllarda yapılan diğer bir yüzey araştırmasında da, bazı köylerin çevresinde aynı tipte kaide ve ağız parçaları bulunmuştur³⁰

Eski adı “Ayazmend” olan, Balıkesir-Ayvalığa bağlı *Altınova* köyünün batısında, Yel değirmeni olarak bilinen höyükte ve çevresinde yapılan araştırmada sgraffito, champlévé, astar, tek renk sırlı seramiklerle önemli miktarda sırsız seramik parçası ve tondolarında eşmerkezli dairelerle “S” motifli ya da üç bölüme ayrılmış çeşitli kazıma motifleri bulunan Zeuksippus tipi seramikler ele geçmiştir. Sarı, yeşil ve bej renkli sırlı, kalın astar tabakasının kazınarak oluşturulduğu dekorasyonlu örnekler dışında iki tane parçanın Gerçek Zeuksippus seramikleri olabileceği belirtilerek, buluntular 12.ve 14.yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir³¹. Aynı ildeki

²⁶ Hayes 1995, 197-202.

²⁷ Böhlendorf-Arslan 2004, Teil I, 182-189.

²⁸ Böhlendorf 1998, 263-271.

²⁹ Armstrong-Günsenin 1995, 183-200.

³⁰ Araştırmayı yöneten Doç. Dr. Z. Koçel Erdem'e ve Prof. Dr. G. Köroğlu'na, bana bu malzemeyi inceleme fırsatı verdikleri için teşekkürlerimi sunarım. Yüzey araştırması için bkz.Koçel Erdem 2009, 2012.

³¹ Gök-Gürhan 2007, 114-115.

Zeytinliada kazılarında, Geç Bizans Seramikleri adı altında toplanan seramikler arasında Zeuksippus grubuna ait kaide parçası görülmektedir³².

Tarihi Erken Tunç dönemine dek inen Antik Misya yerleşimlerinden *Adramytteion*, (Edremit-Burhaniye-Ören İlçesi), Laskaris Hanedanının Latinlerle savaşmasının ardından 1214 yılında Latinlere verilmiş, ardından Bizans egemenliğine girmiş ve 14.yüzyılın ilk yarısında kaybedilmiştir³³. Kent kazılarında astar-boyama, champlevé ve sgraffito bezemeli çok sayıda seramiğin yanı sıra ızgaralar, üçayaklar ve atıklar gibi fırın malzemeleri ele geçmiştir. Kilise bölümünden çıkarılan parçalar daha çok bezeme tekniklerine göre gruplandırılmış fakat Zeuksippus olarak adlandırılmamıştır. Buluntu yerleri ve benzerlerine göre 11.ve 14.yüzyıllara ait oldukları belirtilen seramiklerde geometrik, bitkisel birçok motif yanında balık, kuş gibi çeşitli hayvan motiflerine rastlanmaktadır³⁴.

İzmir-Aliaga ilçesindeki *Kyme (Küme)* kazılarında 12.ve 13.yüzyıllarda inşa edildiği düşünülen küçük boyutlu bir kale ortaya çıkarılmış ve seramik buluntular içinde Zeuksippus tipi seramikler ayrıntıyla kataloglanmıştır. Kırım, Venedik, Yunanistan, Levant ve Kıbrıs örnekleriyle karşılaştırılan parçalar, kesin bir kanıt gösterilmeden yerel üretim olarak değerlendirilmiştir³⁵.

İzmir ili sınırlarındaki *Phokaia (Foça)* ilçesi de Pergamon'a yakın merkezlerden biridir. Liman kutsal alanında yapılan kazılarda Attika ve diğer erken dönem seramiklerinin yanı sıra³⁶, 12.ve 14.yüzyıllar arasına tarihlendirilmesi gerektiği belirtilen Yeşil-Kahverengi Boyalı Seramikler, Ege tipi seramikler, Geç Dönem Sgraffito seramiklerle Zeuksippus tipi seramik parçaları bulunmuştur³⁷.

Bugünkü yapılaşma nedeniyle, Bizans dönemi hakkında çok geniş bilgiye sahip olmadığımız *Magnesia Hermos* (Gediz Manisası) yerleşiminde, 1222 yılında inşa edildiği bilinen bir kalenin kalıntıları mevcuttur. Yayınlanan tek bir amorf Zeuksippus tipi seramik parçasının yakın bölgedeki diğer buluntularla benzeştiği ancak Selanik örnekleriyle de yakınlık gösterdiği ifade edilmiştir³⁸.

³² Öztürk-Kızıllarslanoglu 2009, 11.

³³ Çoruhlu 2006, 233-237.

³⁴ Çoruhlu 2002, 287.

³⁵ Uggeri 2003.

³⁶ Özyiğit 1995, 429-430.

³⁷ Böhlendorf-Arslan 2004, Teil I, 226.

³⁸ Bu parça Pergamon, Troia, Yortanlı, Metropolis ve Meandros Magnesia buluntularına benzetilmiştir. A.g.e, Teil I, 219-220.

Yunt Dağ Köselen Köyü, *Aigai* yerleşimi kazılarında, 1.Nolu Sarnıç'ta, sarnıcın kullanım evresine ilişkin tabakasından çok sayıda tüm ve tüme yakın kap ele geçmiştir. Geç 12-13.yüzyıla ait oldukları belirtilen buluntularda, madeni kapları taklit eden tek kulplu sürahiler, kırmızı astarlı geometrik ve çizgisel bezemelere sahip seramik parçalarının yanında çoğu Zeuksippus Ailesine dahil edilebilecek sırlı seramik parçası bulunmuştur³⁹.

Haçlı seferleri sırasında büyük kısmı Ceneviz donanmasına ev sahipliği yapan, 14.yy başlarında Türklerin eline geçen *Smyrna (İzmir-Agora)* kenti buluntuları içindeki Zeuksippus tipi seramiklerde, yükseklikleri değişen halka kaidelerin, basit ağızlardan çok dik düz ya da dik ve kaburgalı profillerin yaygın olduğu görülür. 12.yüzyılın ikinci yarısıyla Geç Bizans dönemi arasında kullanıldıkları belirtilen Agora örneklerinde eşmerkezli dairelerin yanı sıra stilize palmetler, “8” düğümleri, merkezi madalyondan gövdeye uzanan çeşitli geometrik desenlerle spiral bantlar ve bir örnekte balık benzeri hayvan figürü karşımıza çıkmaktadır⁴⁰. İzmir ili Kemalpaşa ilçesi-*Nif (Olympos) Dağı* çevresindeki alanları içine alan bölgedeki kazı ve yüzey araştırması yayınlarında da 13.yüzyıla tarihlendirilmiş Zeuksippus Tipi seramikler mevcuttur⁴¹.

İzmir-Manisa arasındaki *Sardes (Sardis-Sart)* kentinin gelişimi, muhtemelen Pers istilalarıyla duraksamış ve o dönemde kent tahrip edilmiştir ancak 7.yüzyılda kurulan Bizans kalesi yıllarca varlığını korumuştur. Kent hayatı özellikle Laskarisler döneminde tekrar canlanmışsa da, 14.yüzyılın ilk yarısında Saruhanoğulları Beyliğinin idaresine girmiştir⁴². Sardes çalışmalarında bulunan Bizans seramiklerinde 9.ve 11.yüzyıllar arasına ait gruplarla, geç dönem örnekleri olan Yeşil Boyalı seramikler, St.Simeon seramikleri ve Zeuksippus Tipi seramikler boldur. Kil, astar ve sır analizleri sonucunda burada seramik üretimi yapıldığı sonucuna varılmıştır. Sardes seramik atölyelerinde, Zeuksippus Tipi ve farklı sırlı seramiklerin üretildiği düşünülmektedir. Sardes'te bulunmuş iki kaseyi yayınlayan Böhlendorf, yeşil sırlı olan alçak halka kaideli, içe çekik ağızlı, yeşil sırlı bir kaseyi dekorasyon açısından İstanbul-St.Polyektus kilisesi buluntularına, yüksek halka kaideli, basit ağızlı, sarı sırlı diğer bir kaseyi⁴³ ise form açısından Selanik ve Olynthus kaselerine benzetmiştir. Yayınlanan örneklerde Sardes'te hem halka kaideli kaselerin hem de düz dipli bardak

³⁹ Doğer-Dereboylu 2008, 219-230.

⁴⁰ Doğer 2007, 118.

⁴¹ http://www.nifolympus.com/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=67. Ayrıca bkz. Tül Tulunay 2009.

⁴² Rosser 2001, 351.

⁴³ Böhlendorf Arslan 2004, Teil 3, kat.no.472.

formlarının varlığı dikkat çeker. Kaide parçalarına bakıldığında oturma düzlemlerinin genellikle dümdüz olduğu, sadece kaide halkasının yükselen kısmına dönüştürme yuvarlaklaştığı gözlenmektedir. Buluntuların Pergamon, Menderes Magnesia ve Korinthos kazılarının 13.yüzyıl tabaka buluntularıyla paralel olduğu belirtilmiştir⁴⁴.

Küçük Menderes (Kaystros) kıyılarında, Yeniköy'de yer alan Antik *Metropolis* kenti kazılarında Kahve-Yeşil Boyalı, İnce Sgrafittolar, Ege Tipi Seramikler gibi farklı gruplarla birlikte ele geçmiş olan Zeuksippus Tipi seramiklerin, Sardes'den ithal edilmiş olabilecekleri öngörülmektedir. Ancak *Metropolis* buluntuları içinde Pergamon, Ephesos ve Meandros Magnesia, İstanbul-St.Polyektus kilisesi seramiklerine benzer parçalar da mevcuttur⁴⁵.

Küçük Menderes yakınlarındaki *Ephesos (Efes)* şehri, Küçük Asya'daki Roma taşralarının en önemli ticari ve finans merkezlerindendi. Yakın çevresindeki diğer kentler gibi muhtemelen Sasani istilası ya da bir deprem sırasında 7.yüzyılda yıkılarak tahrip edildi. 9.ve 10.yüzyıllarda tekrar canlanan kent, 1304 yılında Türklerin eline geçene kadar Bizans idaresinde kaldı⁴⁶. Ephesos'ta uzun yıllardır devam eden kazı çalışmalarında İnce Sgrafitto, Ege Tipi, Kahve-Yeşil Boyalı, Astar Teknikli, Monogramlı seramiklerle birlikte Zeuksippus Tipi seramikleri ele geçmiştir. Çok az örneği yayınlanan seramiklerden bir tanesi, bezeme açısından Yunanistan-Thebes örneklerine benzetilmiş ve 13.yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir⁴⁷.

6.yüzyılda Bizans ordusu sadece Ephesos'ta değil *Ayasuluk (Hagios Theologos-Ayostheologos)* tepesinde de yaşıyordu. 11.yüzyılda şehrin yakın çevresinde Selçukluların saldırıları başladıysa da, 1304 yılına kadar Ayasuluk Bizans yönetiminde kaldı. Scala Nuova (Kuşadası)'nın İtalyanlarca çok önemli bir liman olması nedeniyle 14.yüzyılın ikinci yarısı boyunca ticaretteki önemini korudu. Ayasuluk'ta aralıklarla sürdürülmüş olan kazının 1961 yılı sezonunda bir adet tüm Zeuksippus grubuna ait tabak bulunmuş ve kazıma seramik çanak şeklinde tanımlanmıştır. Üçayak izi taşıyan, beyaz astarlı, hardal sarısı ve kahverengi sırlı kabin tondosunda "Gregorius" monogramı kazılıdır. Bu tabağın benzerlerinin, 13. ve 14.yüzyıllarda kullanıldığı ifade edilmiştir⁴⁸.

⁴⁴ A.g.e, Teil I, 230-231.

⁴⁵ A.g.e, Teil I, 237-239.

⁴⁶ Rosser 2001, 136.

⁴⁷ Böhlendorf Arslan 2004, Teil I, 243.

⁴⁸ Parman, 1980, 329-330.

Ege Bölgesinde en önemli ortaçağ merkezlerinden biri olarak beliren Kuşadası, *Anaia (Kadıkalesi)* yerleşimi ise Zeuksippus tipi seramikler açısından, yerel üretimin kanıtlandığı yeni bir yerleşim olarak dikkat çeker. Mimari ve küçük buluntuları açısından Anadolu Ortaçağının ayakta kalan en önemli yapılarından biri olan kalenin içinde ve sur dışında on yılı aşkın süredir devam eden kazılarda henüz seramik fırını bulunmasa da, çok sayıda üçayak, yarı mamul ve hatalı üretim parçası ele geçmiş, bazı parçaların analizleri yapılmış ve seramik literatüründe “*Anaia Kapları*” olarak tanınmaya başlamışlardır⁴⁹.

Meandros Magnesia (Menderes Magnesia) yerleşimi kazılarında, özellikle Bazilika içindeki çalışmalarda çok fazla sayıda Zeuksippus Tipi seramik ele geçmiştir. Diğer yerleşimlerde izlendiği üzere, bu seramiklerin yanında Tek renk sırlı seramikler, İnce Kazıma, Mangan Lekeli, Astar Boyalı seramikler ele geçmiştir. Böhlendorf, çok sayıda üçayak, fırında fazla kalmış atık parçalar ve yarı mamul parçaların varlığından söz etmiş, Magnesia içinde daha çok Zeuksippus Tipi seramik üreten bir sırlı seramik atölyesinin olabileceğini öngörmüştür. Yazar burada üretildiğini düşündüğü tek renk sırlı seramik kapların, form açısından yine burada bulunan Zeuksippus Ailesi kaplara benzerliğine dikkati çekerek, tipik ve yaygın Zeuksippus motiflerinin uygulanışındaki kolaylığı göz önüne almış ve Magnesia’da üretim yapıldıysa, Zeuksippus tipi seramiklerin de üretilmiş olabileceğini varsaymıştır. Ayrıca Menderes Magnesia buluntularının benzer örneklerinin, Pergamon kazılarındaki, 12.yüzyılın ikinci yarısına ait katmandan çıkarıldığını belirtmiştir⁵⁰.

Denizli ili-*Hierapolis* yerleşiminde 11. ve 13. yüzyıllara tarihlenmiş ve sadece Bizans sırlı seramikleri olarak resimlenmiş buluntular içinde de Zeuksippus Tipi seramikler görülmektedir⁵¹. Buluntular nispeten düzenli bir stratigrafinin izlendiği kazıların Geç Bizans-12.yüzyıl sonu ile 14.yüzyıl başı arasında tarihlendirilen tabakasından Sırlı seramikler, Astar teknikli, Yeşil lekeli seramiklerle bir arada gün yüzüne çıkarılmıştır⁵².

1396 yılına kadar Piskoposluk merkezi olarak kalan⁵³ *Miletos*’ta birçok alanda, araştırma konumuzu oluşturan seramik grubu, Beylikler

⁴⁹ Bana Anaia/Kadıkalesi Kazıları malzemesini çalışma fırsatı veren Prof.Dr. Z. Mercangöz’e ve çalışmalarına katkılarından dolayı Doç. Dr.L.Doğer’e teşekkürlerimi sunarım. Kadıkalesi seramikleri için bkz. Mercangöz 2013, İnanan 2010, Mercangöz-Doğer 2009, Doğer 2005.

⁵⁰ Böhlendorf-Arslan 2004, Teil I, 248.

⁵¹ Şimşek 1998, 490.

⁵² Böhlendorf Arslan 2004, Teil I, 259.

⁵³ Böhlendorf Arslan 2007, 88.

Dönemi kabartmalı kaplar ve polikrom-sgraffito dekorlu kaplarla birlikte bulunmuştur⁵⁴. Miletos, kil yatağı açısından uygun bir bölgedir ve birçok dönemde burada seramik üretildiği bilindiği için, Zeuksippus tipi seramiklerinin yerel üretimi ihtimali de söz konusudur⁵⁵. Böhlendorf, Miletos buluntularının biraz daha geç safhalarda, 13.yüzyılın ikinci yarısında üretilmiş olduklarını ifade eder ve merkezinde geniş oyma (champlevé) tekniğiyle yapılmış Süleyman düğümü motifi bulunan parçayı da bu gruba dahil eder⁵⁶. Monokrom ve polikrom örnekleri görülen kapların, halka kaideli, dik ya da düz ağız tablalı küçük kaseleri içerdiği bilgisini ekler⁵⁷. Ayrıca Miletos buluntuları içindeki bir kasenin⁵⁸ benzerlerinin Ephesos, Pergamon, İstanbul ve Selanik'te görülmesine rağmen, işçilik ve hamur yapısı açısından değerlendirildiğinde Meandros Magnesia'da üretilip buraya getirilmiş olmasının, daha güçlü bir ihtimalini göz önünde tutar⁵⁹.

Akdeniz Bölgesi (Harita 1)

Akdeniz kıyılarında, Ege kıyı ve iç bölgelerine oranla daha az oranda dağılım gösteren Zeuksippus tipi seramikler, Antik Likya bölgesindeki, hepsinde bir Bizans kilisesi bulunan *Kyaneai*, *Büyük Avşar* ve *Hoyran* kentlerinde⁶⁰, *Demre-Aziz Nikolaos* kilisesi kazılarında⁶¹, Aspendos ve Perge arasındaki bir tepeliğe kurulmuş olan *Sillyon (Yanköy)*'da⁶², *Antioch (Antiocheia, Antakya)*'da⁶³, *Mersin-Yumuktepe* kazılarında⁶⁴, Mersin-Silifke açıklarındaki *Korykos (Kızkalesi)*'ta⁶⁵ bulunmuştur⁶⁶. Bu yerleşimler dışında, *Al Mina (Samandağ)* höyüğü üzerinde, Haçlı

54 Böhlendorf Arslan 2004, Teil I, 138-140.

55 Böhlendorf Arslan 2008, 383.

56 Böhlendorf Arslan 2004, Teil 3, Taf.147-748.

57 Böhlendorf-Arslan 2008, 407.

58 Böhlendorf Arslan 2004, Teil 3, Taf147-749.

59 A.g.e, Teil I, 257.

60 Kyenai çevresindeki örnekler a.g.e., Teil III, Taf.151-778-780; Hoyran çevresi buluntuları Teil III, Taf.151-783-788.

61 Acara 1996, 381-382.

62 Böhlendorf Arslan 2004, Teil 3, Taf.155-813-816.

63 Waage tarafından yayınlanan seramik buluntular; Erken İslam dönemi, Çin-Tang Dönemi ve çağdaş seramikler; Bizans kökenli parlak yeşil ya da çok renkli sırlı, kazımalı parçalar; Memlük işgalinden sonraki döneme ait muhtemelen İslam kökenli seramikler olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Waagé 1948; 101-105.

64 Köroğlu 2004, 103, Köroğlu 2002, Res.8.

65 Köroğlu 2007, 258-259.

66 Köroğlu 2007, 267.

Prenslüğünün en önemli liman yerleşimi Saint Symeon⁶⁷ çevresinde, çok sayıda seramik fırın malzemeleriyle bir arada ele geçmiştir⁶⁸. Al'Mina yerleşiminde seramik üretimi yapılmıştır ancak üretimler arasında Zeuksippus tipi seramiklerin olduğuna dair bir gösterge yoktur. Burada bulunan Zeuksippus tipi seramikler muhtemelen Kıbrıs, Pergamon veya Troia gibi Bizans şehirlerinden ithal edilmiş olmalıdır⁶⁹.

Akdeniz kıyılarında, Anadolu dışında Levant ve Akra gibi yerleşimlerde, bu gruba ait olan çok sayıda seramiğin bulunduğu unutulmamalıdır. Anadolu'nun Akdeniz kıyılarındaki kazı çalışmaları ve yayınlar arttıkça, buralardaki dağılımın genişlemesi ihtimaldir.

Karadeniz Bölgesi (Harita 1)

Karadeniz kıyılarında henüz yeterli araştırma yapılmamış ya da seramik buluntular yayınlanmamıştır. Fakat Anadolu dışında Karadeniz'de ve kıyılarında çok önemli iki buluntu yerine değinmek gerekmektedir. Kırım-Khersonessos'da bulunan Zeuksippus seramikleri hem hamur kaliteleri hem de kompozisyonları açısından farklı özellikler taşımaktadır. Bu tabakların en tanınanları, A.L.Yakobson tarafından yayınlanan ve 11.-12.yüzyıla tarihlendirilen tabaklardır⁷⁰. Resimsel dekorasyonlarıyla diğer örneklerden ayrılan Kırım tabakları dışındaki, ikinci önemli buluntu yeri ise bir batık kargosudur. Karadeniz'de Kırım'da, Soldaia-Sudak kıyısında bulunan ve bir Pisa gemisi olan Novy-Svet batığında, pithos, amphora ve İtalyan Ruletli Seramikleriyle çok sayıda Zeuksippus Tipi dekorasyona sahip kase ve tabak bulunmuş⁷¹ve buluntular "Novy Svet Kapları" olarak isimlendirilmiştir⁷². Novy Svet batığı adıyla anılan bu Pisa gemisinin 13.yüzyılda battığı kabul edilmektedir⁷³.

Anadolu içinde, Karadeniz yerleşimlerinde Zeuksippus Tipi seramik buluntusu veren en önemli yerleşim *Sinop-Balatlar Kilisesi Yapı*

⁶⁷ Yerleşimdeki üretimler içindeki kazıma dekorlu ve renkli sır akıtmalı seramikler "Saint Symeon Seramikleri" Redford 2001, "Al Mina seramikleri" ya da Haçlı Dönemi Seramikleri" olarak da adlandırılmaktadırlar. Köroğlu 2007, 265, dipnot 28.

⁶⁸ Lane 1937, Pl.XX / 1.

⁶⁹ Böhlendorf Arslan 2004, Teil I, 305.

⁷⁰ Yakobson 1979, 153, Fig.2.

⁷¹ Seramiklerin resimleri için bkz. <http://www.archaeology.org/interactive/blacksea/artifacts.html>; Fig. 15, 22; Novy-Svet kapları olarak adlandırılan ve karakteristik Zeuksippus dekorasyonunu paylaşan sahip kaplar için bkz. Fig.18-19. Waksman 2010.

⁷² Waksman-François 2004-2005, 629-724.

⁷³ A.g.e, 675-677.

Topluluğudur⁷⁴. Bu tip seramiklerin yanında Ege tipi, İnce Sgraffito, Beyaz Hamurlu seramiklerle çok sayıda Renkli Sgraffito kaplar da buluntular içindedir. Henüz Sinop buluntularıyla diğer Karadeniz bölgesi buluntuları arasında bir ilişki ya da benzerlik görülmemekte, başka bir bölgeden Sinop'a ithal edildikleri düşünmek gerekmektedir⁷⁵.

Sonuç

Metnimizde ayrıntıyla açıklandığı üzere Zeuksippus Tipi seramikler, Anadolu'nun özellikle kıyı bölgelerinde, çok geniş bir coğrafyada dağılım göstermektedir. Ancak bu dağılımda Gerçek Zeuksippus Seramikleri yerine, daha çok yerel üretimlerin dağılımı söz konusudur. Birçok yerleşimde çoğunlukla İnce Sgraffito, Ege Tipi, Geniş Oyma (Champlevé), Beyaz Hamurlu ve Slip Teknikli kaplarla bir arada bulunan bu tip seramiklerin, yerel üretim merkezlerinin artması olasıdır.

Küçük Asya'nın iki kenti Pergamon (Bergama) ve Anaia (Kadıkalesi) gibi yerel üretimin saptandığı merkezlere ait mallar belirlenmiş ve şu ana kadar Pergamon örneklerinin yakın coğrafyasında, Anaia Seramiklerinin ise daha çok Akra gibi Latin yerleşimlere dağıldığı gözlenmiştir. Anaia kentinin de, Zeuksippus Tipi seramik buluntusu veren diğer birçok yerleşim gibi, güçlü bir Latin bağlantısı vardır⁷⁶. Ortaçağ seramiklerinin dağılım alanlarının belirlenmesi, analizlerinin yapılması ve giderek genişleyen veri tabanları içinde değerlendirilmesi sonucunda, kentler arasındaki tecimsel ilişkilere yönelik bilgimizin genişleyeceği açıktır. Ayrıca tarihsel süreçte yakın ya da uzak mesafeli ticaretin önemli malları arasındaki seramikler ve ticaret rotalarının daha kesin verilerle yeniden gözden geçirileceğine kuşku yoktur.

KAYNAKÇA

- Acara, M., "Seramik", Y.Ötüken, "1994 Yılı Derme, Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı" içinde, *XVII.KST* (1996), 365-387.
- Arda, G.-Karagöz, A., "Gelibolu Yarımadası Evreşe Bölgesindeki Bizans Yerleşimlerine Ait İzler", *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı 4, Ankara 2004, 85-92.

⁷⁴ Köroğlu 2012.

⁷⁵ Bana Sinop Kazısı seramiklerini inceleme fırsatı veren Prof. Dr. G. Köroğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

⁷⁶ Mercangöz 2013, 161-174, ayrıca Anaia kaplarının analiz sonuçları ve Akra yerleşimi analizleriyle karşılaştırmaları için bkz. Waksman 2013:109.

- Armstrong.P.-Günsenin, N., “Glazed Pottery Production at Ganos”, *Anatolia Antiqua III*, Paris, 1995, 179-201.
- Auzepy, M.F., “Campagne de Prospection 2005 de la Mission Monasteries Byzantines de la Cote sud de la Marmara”, *Anatolia Antiqua XIV*, (2006), 369-398.
- Auzepy, M.F., Çetinkaya, H., Delouis, O., Grelois, J., Pralong, A., Kaplan, M., Yılmaz, H., “Campagne de Prospection 2006 de la Mission Marmara”, *Anatolia Antiqua XV* (2007), 355-369.
- Böhlendorf, B., “Ein Byzantinisches Gräberfeld in Troia / Ilion”, *Sonderdruck aus Studia Troica*, band 8, 1998, 263-273.
- Böhlendorf-Arslan, B., *Glasierte Byzantinische Keramik Aus Der Turkei*, İstanbul 2004.
- Böhlendorf-Arslan, B., “Beylikler Döneminde Milet’te Seramik Üretimi”, *Konya Kitabı X*, İpek Yolu Özel Sayısı, Konya, 2007, 87-98.
- Böhlendorf-Arslan, B., “Keramikproduktion Im Byzantinischen Und Türkischen Milet”, *İstMitt* 58, İstanbul, 2008, 371-407.
- Çoruhlu, T., “Adramyttion Antik Kenti 2001 Nekropol Kazısı Ortaçağ Keramik Buluntuları”, *VI. Ortaçağ - Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, (08-10 Nisan 2002) Bildiriler, Kayseri 2002, 281-298.
- Çoruhlu, T., “2004 Yılı Ören (Adramytteion Antik Kenti) Kazı Çalışmaları”, *27. KST* (2006), Cilt 1, 229-240.
- Doğer, L., “Kuşadası Kadıkalesi/Anaia Kazısı 2003 Yılı Bizans Dönemi Seramik Buluntuları”, *E.Ü. Sanat Tarihi Dergisi, Lale Bulut’a Armağan*, XIV/1 (Nisan 2005), İzmir, 2005, 105-133.
- Doğer, L., “Byzantine Ceramics: Excavations at Smyrna Agora (1997-98 and 2002-03)”, *Byzas* 7, 2007, 97-121.
- Doğer, L., Dereboylu, E., “1.Nolu Sarnıç”, E.Doğer, L.Doğer, Ş.Tül, Y.Sezgin, M.Önder, S.Akat, M.H.Kan, B.Yener, E.Dereboylu, Ü.Türkan, E.Atay, M.Şahan, F.Genç, O.K.Serttürk, İ.S.Çakır, “Aigai 2004-2006 Yılı Kazıları”, içinde, *29.Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1., 2008, 207-232
- Doğer 2012, *Daskyleion II, Hisar-tepe/Daskyleion Kazısı Bizans Seramikleri*, Prof.Dr.Tomris Bakır’a Armağan, Ege Yayınları, İstanbul, 2012.
- Erzen, A., “1981 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları”, *KST IV* (1983), 285- 290.
- Fronçois, V., “Les Ateliers De Céramique Byzantine De Nicée/Iznik Et Leur Production (Xe-Début XVe Siècle)”, *BCH 121. I*, 1997, 411-442.
- Gök-Gürhan, S., “A Study of Byzantine and Otoman ceramic fragments found by surface survey North and west of Yel değirmeni mound,

1997”, The Madra River Delta: A Regional Study on the Aegean Coast of Turkey, Kyriacos Lambrianides and Nigel Spencer, Chapter 11, The British Institute at Ankara, Monograph 35, London 2007, 109-122.

- Günsenin, N., “L’epave De Çamaltı Burnu I (Ile de Marmara, Proconnesse): Resultats Des Campagnes 2001-2002”, *Anatolia Antiqua XI* (2003), 361-376.
- Günsenin, N., “Marmara Adası-Çamaltı Burnu I Batığından Sgraffito Desenli Bir Tabak”, *Ebru Parman’a Armağan, Sanat Tarihi ve Arkeoloji Yazıları*, Ankara 2009, 237-242.
- Hayes, J.W., “The Excavated Pottery From The Bodrum Camii”, *The Myrelaion (Bodrum Camii)*, Ed.C.L.Striker, New Jersey 1981, 36-41.
- Hayes, J.W., “A Late Byzantine and Early Otoman Assemblage from the Lower City in Troia”, *Studia Troica, Band 5*, (1995) 197-210.
- İnanan, F., “Zeuxippus Type Ceramics and Samples from Kadıkalesi/Anaia, Kusadası”, *Byzantine Craftsmen-Latin Patrons, Reflections from the Anaian Commercial Production in the Light of the Excavations at Kadıkalesi nearby Kuşadası*, Ed.Prof.Dr. Z.Mercangöz, Ege Yayınları, June 2013, 59-76.
- İnanan, F., “Anaia - Kadıkalesi: A New Zeuxippus Ware Production Centre”, *Çağlar Boyu Ticaret ve Üretim Uluslararası Sempozyum, Proceedings of the International Symposium “Trade and Production Through the Ages”*, Selçuk University, Konya 25–28 November 2008, Eds. E.Doksanaltı, E.Aslan, Konya 2010, 115–128.
- Japp, S., “Late Roman, Byzantine and Otoman Pottery from Alexandria Troas, *Byzas 7*, 2007, 55-72.
- Koçel Erdem, Z., “Tekirdağ Ganos Dağı Araştırmaları, 2008”, *27.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 25-27 Mayıs 2009, Denizli, 2.Cilt, 79-107.
- Köroğlu, G., “Yumuktepe in The Middle Ages”, ed. Isabellea Caneva-Veli Sevin, *Mersin-Yumuktepe A Reappraisal*, Lecce, 2004, 103-132
- Köroğlu, G., “Kız Kalesi Kazılarında Ele Geçen Kazıma ve Renkli Sır Akıtma Tekniğinde Seramikler”, *IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, (17-19 Ekim 2007) Bildiriler, İzmir 2007, 257-273.
- Köroğlu, G., “Sinop Balatlar Kilisesi 2010 ve 2011 Yılı Kazı Çalışmaları”, *XV.Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Anadolu Üniversitesi (19-21 Ekim 2011), Eskişehir, 2012,Cilt 2, 523-538.

- Lane,A., “Medieval Finds From Al-Mina İn North Syria”, *Archaeologia* 87, 1937, 19-78.
- Megaw, A.H.S., “Zeuxippus Ware”, *BSA* 63, 1968, 67-88.
- Megaw, A.H.S., “Zeuxippus Ware Again”, *BCH Supplement XVIII*, 1989, 260-266.
- Mercangöz, Z. - Doğer, L., “Kuşadası, Kadikalesi/Anaia Bizans Sırlı Seramikleri”, *I. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı. Türkiye Arkeolojisi'nde Seramik ve Arkeometrik Çalışmalar. Prof. Dr. Ufuk Esin Anısına*, 7-9 Mayıs 2009, Ankara, 2009, 83-101.
- Mercangöz, Z., “Latin Patrons of Commercial Production in Kadikalesi/Anaia”, *Byzantine Craftsmen-Latin Patrons, Reflections from the Anaian Commercial Production in the Light of the Excavations at Kadikalesi nearby Kuşadası*, Ed.Prof.Dr. Z.Mercangöz, Ege Yayınları, June 2013, 161-174.
- Mimaroğlu, S., “Sırlı Seramikler Işığında Güney Aiolis Bizans Dönemi Yerleşimleri”, *-IV.Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu, Anadolu / Anatolia Ek Dizi No.2 / Supplement Series Nr.2, III*, Ankara 2008, 185-206.
- Öztürk, N., Kızıllarslanoglu, H.A., “Zeytinliada 2007 Yılı Kazı Çalışmaları”, *30. KST* (2009), 2.Cilt, 1-12.
- Özyiğit, Ö., “1993 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *XVI. KST* (1991), Cilt 1, 425-454.
- Parman, E., “Ayasuluk'ta Bulunan Sırlı Bizans Keramikleri”, *Bedrettin Cömert'e Armağan*, Ankara 1980, 321-340.
- Parman, E., “Edirne Arkeoloji Müzesinde Bulunan Enez 1990 Yılı Bizans Sırlı Keramikleri”, *Anadolu Araştırmaları XIV*, Prof.Dr.Afif Erzen'e Armağan, İstanbul, 1996, 391-414.
- Spieser, J.M., *Die Byzantinische Keramik Aus De Stadtgrabung Von Pergamon*, Berlin 1996.
- Şimşek, C., “V. Dönem Hierapolis Roma Hmamı Kazısı”, *VIII.Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 7-9 Nisan 1997 (Kuşadası), Ankara 1998, 461-492
- Tül Tulunay, E., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2007 Yılı Kazısı”, *30.KST.* (2009), 3.Cilt, Ank. 411-421.
- Türker, A., “Glazed Byzantine Pottery in Eceabat-Madytos”, *XII.Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, 15-17 Ekim 2008 (Çanakkale), İzmir, 2010, 15-22.

- Uggeri, S.P., ““Zeuxippus Ware”:Novita Da Kyme Eolica (Turchia)”, *ACTES (IIPAKTIKA)*, Thessaloniki,11-16 Octobre 1999, Athènes, 81-90.
- Waagé, F.O., *Antioch-on-the-Orontes IV:I: Ceramics and Islamic Coins*, Princeton, 1948.
- Waksman, S.Y.-Spieser, J.M., “Byzantine Ceramics Excavated In Pergamon: Archaeological Classification And Characterization Of The Local And Imported Productions By PIXE And INAA Elemental Analysis, Mineralogy, And Petrography”, Ed.H.Maguire, *Materials Analysis Of Byzantine Pottery*, Washington 1997, 105-123.
- Waksman, S.Y.-François,V., “Vers une redéfinition typologique et analytique des céramiques byzantines du type Zeuxippus Ware”, *BCH 128-129*, 2004-2005, 629-724.
- Waksman, S.Y.-Girgin, Ç., “Les Vestiges de Production de Céramiques des fouilles de Sirkeci (İstanbul). Premiers Elements de Caracterisation”, *Anatolia Antiqua XVI*, (2008), 443-469.
- Waksman, S.Y., ““Novy Svet Ware”, an Exceptional Cargo of Glazed Wares from a 13th-Century Shipwreck near Sudak (Crimea, Ukraine)-Morphological Typology and Laboratory Investigations”, *The International Journal of Nautical Archaeology*, (2010), 39.2, 357-375.
- Waksman, S.Y., “The Identification and Diffusion of Anaia’s Ceramic Products: A Preliminary Approach Using Chemical Analysis”, *Byzantine Craftsmen-Latin Patrons, Reflections from the Anaian Commercial Production in the Light of the Excavations at Kadıkalesi nearby Kuşadası*, Ed.Prof.Dr. Z.Mercangöz, Ege Yayınları, June 2013, 101-112.
- Yakobson, A.L., *Keramika i keramicheskae proizvodstvo serdnevekovoj tavriki céramique et production de céramique en Crimée au Moyen Age, (en russe)*, Leningrad 1979, 147-158.
- Yenişehirlioğlu, F., “Apollo Smintheus Tapınağında Çıkan Ortaçağ Sırlı Anadolu Seramikleri”, *I. AST* (1983), 175-181.
- Yenişehirlioğlu, F., “La Céramique Glaçurée De Gülpınar”, *BCH Supplement XVII*, 1989, 303-315.

1 Ainos	21 Kyaneai
2 Konstantinapolis	22 Hoyran
3 Nikomedeia	23 Myra
4 Nikaia	24 Sillyon
5 İlion	25 Seydra
6 Beşiktepe	26 Mancinkkale
7 Gölpinar	27 Al Mina
8 Adramyteion	28 Adrianopolis
9 Yortanlı	29 Ganos
10 Pergamon	30 Ganos (Işıklar/Hieron Oros) Dağı çevresi yüzey araştırması (Ormanlı Köyü, Çanakçı)llbhbhbhbhb
11 Kyme	31 Evreşe
12 Phokaia	32 Çamaltı Burnu I Batığı
13 Magnesia (Hermos)	33 Marmara Kıyıları Yüzey araştırması- Dayırt köyü
14 Sardes	34 Marmara Kıyıları Yüzey araştırması- Ayazma köyü
15 Metropolis	35 Daskyleion
16 Ephesos	36 Madytos (Eceabat)
17 Magnesia (Meandros)	37 Anaia (Kuşadası/Kadikalesi)
18 Priene	38 Yumuktepe
19 Miletos	39 Korykos (Kızkalesi)
20 Hierapolis	40 Sinope

Harita 1: Zeuhsippus Tipi Seramiklerin Anadolu'daki Dağılımı

B.Böhlendorf-Arslan (2004) yılı yayımını genişletilmiş halidir. İlk 28 yerleşim onun tarafından hazırlanmıştır.